

«ХВИЛИНУ РАДОСТІ В ТУРБОТАХ НЕ ГУБИ...»

КЛАСИЧНА ПОЕЗІЯ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

МАТЕРІАЛИ ДО УРОКІВ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ, 8 КЛАС

Валентина СНЕГІРЬОВА, Лідія СИМАКОВА, кандидати педагогічних наук, старші наукові співробітники Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

Серед сучасних освічених людей навряд чи знайдуться такі, яким були б незнайомі імена поетів Фірдоусі, Сааді, Омара Хайяма, Нізамі, Гафіза. Їхньою творчістю й досі захоплюються люди в різних куточках світу, відзначаючи самотутню східну мудрість, любов до батьківщини і рідної мови, співчуття до простих трудівників.

Історія виникнення класичної поезії Близького Сходу починається в давні часи – в період вторгнення військ Арабського халіфату в VII столітті в Іран, а пізніше і в Середню Азію. Культурі цих народів було завдано нищівного удару. Вогнем і мечем запроваджувались іслам й арабська мова. Для іранської словесності настали «століття мовчання». Та все ж іранська література не зникла повністю, вона продовжувала розвиватися арабською мовою.

У X столітті на території Східного Ірану й Середньої Азії, на колишніх східних околицях Багдадського халіфату утворилася міцна держава Саманідів і сформувався таджицький народ. Від того часу починається відродження культури східно-іранських племен (предків таджиків), з'являються літературні твори рідною мовою – фарсі (стара форма сучасних персидської і таджицької мов).

Мовою фарсі в Хорасані (Східний Іран) і Мавераннахрі (Середньоазіатське Міжріччя) було створено чудову поезію, що має коріння в народній ліриці. У ті часи творили такі великі поети, як життєрадісний Рудакі, котрий оспівав велич душі й піднесені почуття, і Фірдоусі, який створив епопею про іранських царів і богатирів «Шахнаме». Під час її написання Фірдоусі довелося пережити і голод, і холод, і переслідування місцевих правителів, але він працював над поемою не покладаючи рук упродовж 35 років. Книжку було закінчено й присвячено новому правителю, який змінив Саманідів, – султанові Махмуду Ганзеві (999–1030), проте, нав'язана високими ідеалами й співчуттям до простого люду, вона не припала до душі грізному завойовникові.

Глибокі філософські роздуми, життєрадісне вільнодумство вирізняють творчість Омара Хайяма. Великий поет був водночас і великим ученим – астрономом, математиком, творцем найточнішого календаря, відкрив біном, що багато століть потому був знову відкритий Ньютоном.

Але світової слави Омар Хайям зажив завдяки своїм віршованим мініатюрам – ліричним чотиривіршам рубаї.

Мовою фарсі в кінці XII століття створював свої чудові поеми й ліричні твори геніальний азербайджанський поет Нізамі. (Фарсі в ті часи була літературною мовою не лише таджиків і персів, але й багатьох інших народів Сходу.) Творчість Нізамі відобразила найкращі, передові сподівання народу й мала великий вплив на наступні покоління поетів Близького і Середнього Сходу.

У XII столітті, майже одночасно з Нізамі, зовсім недалеко від його рідної Гянджі, в сонячній Грузії творив найбільший поет того часу Шота Руставелі – автор знаменитої поеми «Витязь у тигровій шкурі». Руставелі змлював земну людину в усій величі її духу, з притаманними їй пристрастями й прагненням прекрасного.

До виняткових явищ в історії культури Середньої Азії належить також творчість Алішера Навої – основоположника узбецької літератури. Він залишив нащадкам чудовий спадок двома мовами – фарсі та староузбецькою, найважливіша його частина – шість великих поем.

Завершальним періодом класичної поезії мовою фарсі були XIII–XV століття, що дали людству неперевершених ліриків Сааді і Гафіза, а також Джамі, який у своїй «Книзі мудрості Іскандера» відтворив віковичну мрію людей про царство свободи й рівності на землі.

Незважаючи на самотутність світосприйняття, розмаїття творчого доробку, всі великі поети Сходу стверджували спільні, головні для всіх часів і народів цінності: любов до батьківщини, людську гідність, свободу особистості.

Заняття до учнів.

1. Які значні історичні події відбувалися в період середньовіччя на Близькому Сході і в Середній Азії? Як вони вплинули на розвиток літератури цих народів?
2. У який час з'являються літературні твори мовою фарсі?
3. Які названі в статті імена поетів вам уже знайомі? Про кого з них ви почули вперше?
4. Які відомості про поетів і поезію середньовічного Сходу, що містяться в статті, були для вас особливо цікавими?

Із персько-таджицької лірики Рудакі (близько 860–941)

*Хто мудрих слухає, у того мир на думці.
Війною й чварами втішаються безумці.*

Рудакі

Засновник персько-таджицької поезії Абу Абдаллах Джафар Ібн Мухаммад Рудакі народився в маленькому гірському селищі Панджрудак, що неподалік від Самарканда. Назва селища в перекладі означає «п'ять річок». Ця високогірна оаза, що потопає в розкішних садах, різьоче контрасте із обпаленою сонцем мертвою напівпустелею. Через усе життя поет проніс у своєму серці любов до рідного краю, взявши за псевдонім назву свого маленького селища. Ще в юнацькі роки його знали на батьківщині як співця й музиканта. Дзвінким і приємним голосом він читав напам'ять Коран.

Загалом про життя Рудакі збереглося дуже мало відомостей. У деяких джерелах ідеться про те, що він поїхав до Самарканда, де вивчав різні науки, складав вірші. Слава про нього як поета дійшла до Бухари – столиці Саманідської держави. Ось що розповідав про це в одній із ранніх антологій¹ перської поезії Ауфі: «Місцем його народження був Рудак, поблизу Самарканда. Він був настільки талановитим і сприйнятливим, що восьми років знав напам'ять увесь Коран і став його декламатором; він узявся складати вірші, причому такого тонкого змісту, що народ захоплено зустрічав їх. Любов до нього все росла, до того ж Бог обдарував його прекрасним голосом і здібністю співом зачаровувати серця. Завдяки цьому голосу він став співцем і навчився грати на барбаті (лютні) в Абулабака Бахтіяра, який був видатним музикантом. Рудакі став майстром гри, і слух про нього пройшов по всьому світу. Емір Хорасана Наср, син Ахмада Саманіда, особливо наблизив його до себе, і він пішов угору, а багатство його збільшилося до нечуванних розмірів. Розповідають, що мав він двісті рабів і чотириста верблюдів, навантажених добром. Після нього ніхто з поетів не мав такого багатства і такого щастя не траплялося нікому з них. А ще кажуть, за точність не відповідаю, що його вірші складають сто зошитів і намиста його касид² сповнені незрівнянних настанов».

Закономірно, що Рудакі очолив поетів Мавераннахру та Хорасану.

Проте не можна сказати, що все життя Рудакі пройшло в розкошах і щасті. Поет, який понад 40 років прослужив Саманідському двору, на

старість потрапив в опалу. Його було осліплено й вигнано з двору. Причина вигнання невідома, припускають, що чималу роль у цьому зіграло його співчуття народним повстанцям проти майнової нерівності.

Про останні дні свого життя поет написав:
*Співцем Хорасану був він, та час цей минув,
Піснею світ підкорив він, та час цей минув.
Роки весни змінились роками зими,
Дай посох! Настав час для посоха і суми.*

Рудакі помер 941 року й був похований у своєму селищі Панджрудак.

Проїшло тисячу років, його могилу було знайдено, а на її місці побудовано мавзолей. Маленький гірський кишлак у Таджикистані здобув світову славу, став місцем паломництва шанувальників поезії.

Як указують історичні джерела, Рудакі написав дуже багато. Проте з його величезного спадку до нас дійшло лише близько тисячі бейтів³. У його віршах – справжня людяність, що дивним чином пробилася через століття жорстоких соціальних потрясінь, неповторна емоційна виразність, чудова огранка слова.

Рудакі по праву називають «Адамом поетів». Його творчість мала велике значення для формування й розвитку однієї з найбагатших літератур світу. Він розробив усі основні форми перської поезії й означив її тематичне багатство. Рудакі – автор касид, газелей⁴, рубаї, а також великих поем – масневі. До нас дійшло дві касиди та близько сотні рубаї.

Сучасники називали Рудакі «соловей Хорасана», він був оточений плеядою яскравих талантів, котрі навчалися у нього, розвивали його поетичні принципи. Завдяки цьому виробився так званий хорасанський (або туркестанський) стиль, що панував у перській поезії протягом декількох століть. Вірші, написані в цьому стилі, читаються легко й плавно та видаються напрочуд простими. Цю геніальну простоту поета порівнюють із чудовим стилем О. Пушкіна.

Поет XI століття Унсурі, «цар поетів» свого часу, зізнавався, що йому не під силу писати газелі, подібні до газелей Рудакі, визначав стиль великого поета як недосяжний за своєю майстерністю: «рудаківар», тобто «рудакійський». Дійсно, у Рудакі – свій особливий стиль, який вирізняється яскравою образністю без зайвої вигадливості, живим сприйняттям природи, простотою і мелодійністю.

Вірші Рудакі захоплюють не лише своєю майстерністю. Вони сповнені передових гуманістичних ідей. Рудакі першим у східній поезії звернув увагу на людину, увів її в літературу, прославив велич її духу і розуму.

¹ Антологія – тут: назва збірника, що представляє літературу певного народу.

² Касида – жанр ліричної поезії в літературах Близького і Середнього Сходу.

³ Бейти – двовірш – класичний жанр ліричної поезії в літературах Сходу.

⁴ Газелі – вид ліричного вірша в літературах Близького і Середнього Сходу та Середньої Азії.

Ось уже понад тисячу років багатьма мовами світу звучать неповторні бейти та рубаї поета. Його творчість, повна животворних соків вічної народної мудрості, підкорила весь світ і стала видатним явищем світової культури.

Запитання до учнів.

1. Як уже в юнацькі роки проявилася обдарованість Рудаки?
2. Чим свого часу Рудаки прославився як поет?
3. Як вплинула його творчість на розвиток східної і світової поезії?

Тексти вибраних поезій у перекладі В. Мисика.

Бейти

Покрила воду риза кришталева.
Як зачаровані, стоять дерева.
Знання – це скарб, йому й ціни не зложиш.
Визбируй же його, де тільки можеш!
«Що доброго сказав той гість хазяїнові дому?»
«Якщо собі не хочеш зла, то не роби нікому!»
За недотепу ситий голодного вважає,
Бо на чуже страждання в нас відгуку немає.

Газелі

***

Прийшовши гостем у цей світ непевний,
Назавжди серця не даруй нікому.

Однаково – повернешся у землю,
Хоч нині спиш на ліжку золотому.

Що з того, що юрба навколо тебе,
Як сам ти будеш у гробу тісному?

Там стануть хробаки тобі за друзів!
Відкрий же очі, глянь за вікна дому!

Хто зараз кучері твої розкішні
Прикрашує у пуриві палкому,

Коли тебе, пожовклого, побачить,
Одвернется байдуже – та й по всьому.

***

Жартуй із милою, часу не гай,
Бо світ наш – тільки сон, не забувай.

Прийдешньому радій, а що було –
Те викресли із пам'яті, та й край.

Зі мною люба дівчина моя,
Місяцевида гурія, мій рай.

Щасливий той, хто їв і роздавав,
Нещасний, хто згноїв свій урожай.

Як жаль, що світ наш – тільки сон і дим!
Тож пий вино й про завтра не гадай.

Рубаї

***

Чотири речі нам потрібні,
щоб невеселих збуťся дум:
Здорове тіло, добра вдача, ім'я хороше, світлий ум.
Кого Всевишній обдарує цими дарами чотирма,
Той завжди радуватись має
і проганять од себе сум.

***

Себе в руках весь час тримати –
от справжнє благородство.
Глухих, сліпих не ображати –
от справжнє благородство.
Не благородство – наступити
на груди бідному, що внав,
Ні, руку впалому подати –
от справжнє благородство!

***

Без личка твого і всяєйного сонця не треба!
Не видно тебе – хай і місяць не дивиться з неба!
Нехай біля тебе й мене, грубіяна, не буде!
Хай згасне той день, що його перебув я без тебе!

***

Ім'я твоє почувши, всім серцем я радію,
Твоїм живу я щастям, тобою молодію.
А як почую звістку, й та звістка не від тебе, –
Тоді втрачаю раптом і радість, і надію.

Аналіз поезій.

1. Прочитайте бейти Рудаки, які в художньо концентрованому вигляді передають думки поета про життя. Чим вони вас приваблюють?
2. Які мудрі повчання містять бейти Рудаки? Прочитайте й прокоментуйте їх.
3. Якою людиною постає перед нами поет зі своїх бейтів? Свою думку підтвердьте текстом.
4. Рудаки відомий як неперевершений майстер газелей. Прочитайте газель «Прийшовши гостем у цей світ непевний...» Яке враження справив на вас цей вірш? Яка його головна думка?
5. У газелях кожен бейт має свою закінчену думку. Які важливі для поета думки передано в кожному бейті газелі «Прийшовши гостем у цей світ непевний...»?
6. Прочитайте виразно газель «Жартуй із милою, часу не гай...» Які земні радощі оспівує поет у цій газелі?
7. Рубаї – найскладніший жанр персько-таджицької лірики. У рубаї чотири рядки римуються між собою. Цей популярний на Сході поетичний жанр є народним за своїм походженням. Рубаї виконувались у супроводі музичного акомпанементу, один за одним, розмежовані паузами. Об'єднані в тематичні збірки, ці чотиривірші співа-лися як куплети однієї пісні, в межах якої

і розкривався ліричний образ. Форма рубаї часто використовувалася для викладу філософських роздумів. Прочитайте рубаї Рудакі «Чотири речі нам потрібні...» У чому бачить поет людське щастя?

8. Рубаї, як газелі і бейти, часто мають повчальний характер, відтворюють у художній формі морально-етичні норми. Прокоментуйте, як це відображено у рубаї Рудакі «Себе в руках весь час тримати...»
9. Значне місце в рубаї Рудакі займають мотиви кохання і вина. Прочитайте виразно рубаї «Без личка твого...» і «Ім'я твоє почувши...» Як у них передано жіночу чарівність і почуття кохання?

Для самостійної роботи.

Підготуйте коментар до двох поезій Рудакі (за вибором).

Омар Хайям (близько 1048–1122)

*Якби мені до рук – скрижалі Долі,
Я розписав би їх по власній волі!
Із світу вигнав би всі смутки, болі,
Чолом небес досяг, не жив би долі!*

Омар Хайям

Особистість Омара Хайяма оповита легендами, історія його життя й досі багато в чому залишається таємничою і загадковою.

Хайям відомий як автор глибоких філософських трактатів; він займався фізикою й історією, політикою і музикою. Сучасники захоплювалися його математичними обдаруваннями. Винайдений ним понад вісімсот років тому астрономічний календар був точнішим за той, яким ми користуємося зараз. Але – дивно! – більшість сучасних людей не знають про його наукову діяльність і численні праці, яким він присвятив усе своє життя. У свідомості людей Омар Хайям – передусім геніальний поет. Збірки його віршів видано багатьма мовами світу. А ім'я Хайяма знають у всіх країнах і на всіх континентах. Європейський читач дізнався про цього поета в 1859 році, коли в Англії з'явилася книжка «Рубайят Омара Хайяма» у вільному перекладі Едуарда Фіцджеральда (1809– 1883). Збірка викликала такий інтерес, що вже через декілька місяців стала бібліографічною рідкістю.

Основний жанр поетичної творчості Хайяма – окремий, закінчений за змістом і формою чотиривірш – рубаї.

Чим же рубаї Хайяма приваблюють сучасного читача? Стилістю? Простотою? А може, стислим, концентрованим переданням філософської думки? Кожен читач сам відповідає на ці запитання, стежачи за думкою поета, насоло-

джуючись чарівністю його чотиривіршів, їхніми образністю й музичною ритмічністю.

Цікаво, що в Європі Хайям-поет і Хайям-математик тривалий час вважалися двома різними людьми. Очевидно, плутанина виникла через те, що за часів Хайяма вчені писали свої праці арабською мовою. Рубаї ж не призначалися для широкого загалу, вони писалися у хвилини роздумів і, звісно ж, виливалися на папір рідною мовою. Потім вірші розходилися серед близьких і друзів поета, котрі також розмовляли перською. Тому в книжках, написаних арабською (мовою вчених), про Хайяма йдеться винятково як про математика. Перські ж джерела згадують про нього як про поета.

Омар Хайям народився 18 травня 1048 року в Нішапурі, одному з культурних центрів Сходу. (Дату його народження встановлено порівняно недавно – за гороскопом, складеним, як припускають, самим Хайямом.) До Нішапура з усіх кінців Персії й арабського світу приїздили молоді й немолоді люди, котрі прагнули знань. Недаремно тут вельми розповсюдженим було прислів'я: «Алмазу потрібна шліфовка, а людині – освіта». Знатні і не лише знатні люди намагалися здобути й примножувати власні бібліотеки. У Нішапурі Омар Хайям навчався у відомого вченого і богослова Насира ад-Діна Шейха Мухаммада Мансура, який любив повторювати слова Піфагора: «Добре, коли благополуччя людини побудовано на законах розуму». У ці роки найкращими друзями юного Хайяма були книжки. Він пройшов нелегкий шлях навчання, втім, як і багато інших учених середньовічного мусульманського Сходу.

На життя і творчість Омара Хайяма неабиякий вплив мало вчення великого східного мислителя Ібн Сіні (Авіценни), який написав понад чотириста праць арабською і двадцять – мовою фарсі. Роботами свого знаменитого попередника, очевидно, користувався Омар Хайям у власній лікувальній практиці. Адже сан «учений» на той час включав поняття табіб – «лікар». До ґрунтовної праці Ібн Сіні «Книга зіцлення» Хайям звертався все своє життя. Є свідчення, що останньою книжкою, яку він тримав у руках перед смертю, була саме «Книга зіцлення», відкрита на розділі про одиничне й множинне.

Омар Хайям жив і навчався в різних містах Хорасану і Мавераннахру – Самарканді, Бухарі, Ісфахані та ін. Майже вісім років він провів у напруженому творчому пошуку нових знань. Саме тоді з'являються його видатні праці з математики. Приблизно в 25 років він створює третій і найвідоміший свій алгебраїчний трактат, який прославив його як ученого. На жаль, у Європі надто пізно дізналися про роботи Омара Хайяма. З цього приводу професор А. Юркевич писав:

«Можна лише жалкувати, що книжка Хайяма була невідомою для європейської математики XV–XVI століть. Наскільки б раніше поставлене було би питання про числове розв'язання кубічного рівняння, наскільки би полегшилася робота нової вищої алгебри!»

У 1074 році молодого вченого і поета запросив до Ісфахана сельджуцький султан Малік-шах і запропонував йому очолити обсерваторію. Тут Хайям проводить досліди, створює новий астрономічний календар і одну за одною пише математичні праці, які стали найважливішою ланкою наукових досліджень, що завершилися створенням у XIX столітті неевклідової геометрії.

Упродовж багатьох років Омар Хайям постійно повертався до питання про сенс людського життя. Його рубаї закликають цінувати швидкоплинне життя, відповідати за кожен свій вчинок:

*Хай кожна мить, що в вічність промайне,
Тебе вщасливлює, бо головне,
Що нам дається тут, – життя: пильнуй же!
Як ти захочеш, так воно й мине.*

Омар Хайям відшліфовував форму чотири-вірша як дорогоцінний камінь, визначаючи внутрішні закони рубаї. Кожен чотиривірш поета – це маленька поема. Його рубаї філософські за змістом, їм притаманні алегоричність та символічність мови.

*Ті, що мандруючи, собі набили п'яти,
Два світи прагнучи в одному відшукати, –
Не знаю, чи про те, який він є насправді,
Вдалось хоч крихітку нового їм узнати?*

Головним у житті кожної людини, стверджував Омар Хайям, є прагнення пізнати істину. Він писав: «Я не знаю» – це символ руху до Істини, до Реальності, до самого себе... Мудрий, хто має знання і щиро каже: «Я не знаю», тому що усвідомлює, що шлях – нескінченний. Дурень же, кажучи: «Я знаю», вважає, що він знайшов істину, забувши, що істина – передусім рух від «Я не знаю».

*Я тільки й знаю, що знання шукаю,
В найглибшій таємниці проникаю.
Я думаю вже сімдесят два роки –
І бачу, що нічого я не знаю.*

Останні роки життя Омар Хайям провів у рідному Нішапурі, спілкуючись із людьми, близькими по духу, читаючи книжки.

Світ Хайяма, відтворений у його рубаї, в його працях із математики й астрономії, в його філософських трактатах, – це світ болісних питань і загадок, із якими стикається кожна людина і на які кожен по-своєму намагається знайти відповідь упродовж усього життя.

Запитання до учнів.

1. Чим вас зацікавила і схвилювала розповідь про життя і творчість великого поета Омара Хайяма?

2. Що вас особливо приваблює в особистості Омара Хайяма?
3. Які наведені у статті чотиривірші (рубаї) вам сподобалися найбільше? Назвіть характерні ознаки рубаї.

Рубаї в перекладі

В. Мисика.

*Боюсь, що більше ми не вернемося додому,
Ні з ким не стрінемося у обширі земному.
Цю мить, що ти прожив,
вважай своїм трофеєм!
Бо що нас потім жде, не дано знати нікому.*

*Як жалко, що весна моя скінчилась
І книга юності навек закрилась!
Та пташечка, що молодістю зветься,
Звідкіль вона взялась? Куди поділась?*

*Що Небо виграло, вдихнувши в мене душу?
Коли піду я геть, що в світі я порушу?
Кого я не питав, ніхто не пояснив,
Чому я в світ прийшов, чому я зникнуть мушу.*

*Шукав поради я у зошитах сторіч –
І скорбний друг мені таку промовив річ:
«Щасливий тільки той, з ким поруч мила, схожа
На місяць-білозір у довгу-довгу ніч!»*

*Часу скороминущого не бійся.
Змагає смерть найдужчого – не бійся:
Цю мить, що ти живеш, віддай утіхам!
Забудь старе – й грядущого не бійся!*

*Хвилину радості в турботах не губи,
На порох не стирай під жорнами журби!
Немає жодного, хто б угадав майбутнє.
Тож пий, і розважайсь, і дівчину люби!*

*Хіба у всесвіті найкращий твір – не ми?
В очах у розуму знищя й зір – не ми?
Це коло всесвіту скидається на перстень,
А камінь, що горить ясніш од зір, – це ми.*

*Свого майбутнього ніхто не прозирає.
Навіщо й думати про те, що неясне?
І хвилики не марнуй (якщо не збожеволів),
Бо й не зоглядишся, як вік твій промине.*

*Хоч землю я пройшов і в мандрах натомився,
Але від того світ на краще не змінився.
Я радий і тому, що на шляху важкому,
Не знавши радості, я дуже й не журився.*

*Любов – це сонечко, що всесвіт ogrіває,
Любов – чудесний птах, що в квітнику співає.
Її не знає той, хто плаче солов'єм,
Вона в душі того, хто мовчки умирає.*

*Щодня змагаюся, борюся сам з собою,
Живу й не відаю ні втіхи, ні спокою!
Хай ти простиш мене... Та сором лютий палить
Мене за помилки, що коїв я і кою!*

Аналіз поезій.

1. У чому полягає особливість читання чотиривіршів Омара Хайяма? Чи можна сказати, що читати їх настільки ж легко, наскільки вони короткі?
2. Якій темі присвячено перші три рубаї? Який зміст кожного з них? Про що поет змушує нас задуматися?
3. Як поет розуміє щастя? Що потрібно людині, щоб бути щасливою? Прочитайте виразно ті рубаї, які містять поради поета тому, хто хоче бути щасливим.
4. Думки про людину і її місце на землі хвилювали поетів із найдавніших часів. Ким є людина у світі, на думку Омара Хайяма? Прочитайте рубаї, що відповідають цьому змісту? Якими почуттями вони проникнуті?
5. Що вам подобається у віршах Омара Хайяма про кохання? Як, на думку поета, проявляється це почуття?
6. Чому рубаї Омара відносять до лірико-філософських творів?

Для самостійної роботи.

1. Підготуйте виразне читання чотиривіршів Омара Хайяма, дотримуючись правильних ритму й інтонації.
2. Ви мали змогу переконатися, що рубаї Омара Хайяма відрізняються глибиною змісту, який достатньо чітко виражений зовні. Проте вдумливий читач завжди розуміє внутрішній, афористичний⁵ зміст чотиривіршів. Як метафори, алегорії, інтонація поглиблюють зміст віршів поета?
3. Вивчіть два-три рубаї Омара Хайяма напам'ять.

Для майбутніх філологів.

1. Відберіть рубаї Омара Хайяма на тему життя і смерті; людських чеснот і вад; минулого, майбутнього і теперішнього; кохання.
2. Прочитайте в класі ті рубаї, які, на ваш погляд, найбільш досконалі за змістом і формою. Назвіть теми, яким вони присвячені.

Гафіз (близько 1325–1389)

*...Я з кохання наче цар.
Гафіз*

Гафіз (Шемс-Еддін-Мухаммед) – знаменитий перський поет. Народився, жив і помер у Ширазі.

⁵ Афористичний – такий, що відображає життєвий досвід у вигляді коротких за формою й узагальнених за змістом суджень.

зі. Слово гафіз (хафіз) означало людину, здатну напам'ять відтворити весь Коран. Саме таким був поет у молодості. Гафіз – це псевдонім поета, який витіснив його справжнє ім'я. Крім Корану, він був ознайомлений із творами Румі⁶ та Сааді, а також Атгара⁷ та Нізамі. У 21 рік став учнем Атгара, і вже тоді почав писати вірші. Ліричні твори Шемс-Еддіна завдяки своїй чарівності дали їхньому авторові прізвисько – Шекерлеб – «солодкі уста», швидко прославили його і зробили улюбленцем та другом султанської династії Моссаферідів, яка царювала на той час у Ширазі. Незважаючи на це, Гафіз жив скромним життям дервіша⁸.

Найулюбленишим жанром Гафіза були газелі – поеми про кохання. У цьому жанрі творили майже всі перські поети. Газелі оспівували красу, кохання, вино і квіти. Але для лірики Гафіза характерні й інші мотиви, більш серйозні й глибокі, як, наприклад, сум щодо мінливості людської долі, швидкоплинності щастя тощо. В інших своїх віршах він вишукано славив шляхетність і добрі справи східних правителів, які виявили до нього свою прихильність.

Цікавою є одна з легенд про Гафіза. Одного разу у вірші він пообіцяв віддати коханій і Бухару, і Самарканд за один лише її привітний погляд. Оскаженілий Тамерлан (Тимур⁹) наказав схопити поета. Одягнутий у дрантя, Гафіз з'явився перед володарем. «Як ти додумався, божевільний, дарувати мої міста?» – запитав тиран. «Леле, повелителю, саме так я і дійшов до такого стану» – показав Гафіз на своє лахміття. Дотепна відповідь урятувала йому життя.

Твори Гафіза було зібрано й видано після його смерті однією збіркою, що містить близько 751 газелі і 7 касид. У численних коментарях, вміщених у збірці, тлумачиться зміст багатьох творів, а також особливості мови автора.

Могила Гафіза в Ширазі (Іран) є місцем, яке люблять відвідувати туристи.

Запитання до учнів.

1. Хто такий Гафіз? У якому жанрі написано більшість його творів?
2. Чим зацікавили вас відомості про поета?

Серце – скинія святині

*Серце – скинія святині: для любові тихий храм.
Очі – дзеркало, щоб любо відбивалася ти там.*

*Я забув і сьоговітнє, й тогосвітнєє життя.
Ти – єдина в мене пані, сам в ярмо хилюся я.*

*Людям мрія – райське древо. Рай мій – там, де є твій стан.
Як хто вміє, так і мріє: в мене ти – мій талісман.*

⁶ Румі – перський поет (1207–1273).

⁷ Атгар – персько-таджицький поет (бл. 1119–?)

⁸ Дервіш – мусульманський монах.

⁹ Тимур (Тамерлан) (1336–1405) – середньоазійський правитель, емір. Створив державу зі столицею в Самарканді. Розгромив Золоту Орду.

*Та чи зважусь я ступнути на поріг твоїх палат,
Де й зефір не сміє віяти, а побожно йде назад?!*

*Байдуже, коли я, може, нечепурний маю вид:
Що кохана в мене чиста, це посвідчить цілий світ.*

*Як колись було Меджнуну, так мені воно тепер...
Вік минає – все вмирає, цей – живе, а той помер...*

*На душі – скарбниця щастя, я з кохання – наче цар.
Це все ти мені даруєш, це од тебе щедрий дар!*

*Я оддам за тебе серце, все життя своє оддам:
Бо коли гаразд у тебе – буде все гаразд і нам.*

*Хай твій образ, милий, гарний, не стирається з очей:
Там йому затишне місце, неприступне для людей.*

*Та й хіба ж він може стертись?! Як цвіте нова весна,
Кожна рожка, що запахне, шепотить: «А все вона!»*

*Хоч Гафіз – неначе вбогий, але ти йому не вір.
В нього груди повні скарбів, він з кохання багатир.*

Аналіз поезій.

1. Відомо, що Гафіз – неперевершений співець кохання. Постараємося ж переконатися в цьому, читаючи його газель «Серце – скринія святині». Яке враження справила на вас ця газель? Які рядки з неї вам сподобалися найбільше?
2. Які порівняння застосовує поет у першому і третьому бейтах, щоб піднести своє кохання?
3. Якою він змальовує свою кохану? Які епітети, порівняння, метафори допомагають поетові передати силу і глибину його почуттів?
4. Прокоментуйте вислів «На душі – скарбниця щастя, я з кохання – наче цар!»

Для самостійної роботи.

Підготуйте виразне читання цієї газелі.

Для майбутніх філологів.

Підготуйте виступ на тему «Чим приваблюють газелі Гафіза про кохання сучасних читачів». (Зверніться до книжки: Мисик В. О. Захід і Схід : переклади. – К. : Дніпро, 1990.)

КОНКУРС «ТВОРЧИЙ ВЧИТЕЛЬ – ОБДАРОВАНІ ДІТИ»

Катерина ГУЧАК, учениця 10 класу Оріхівської гімназії № 1 «Сузі'я», Запорізька область
Учитель Олег Будім

* * *

Де живуть думки, мрії, земні закони?
Я б хотіла, як дельфіни, в море поринать,
Вічно ніжитись у хвилях і не покидать
Тих просторів синіх-синіх і безмежну гладь,
Та на гострих мені скелях страшно помирать.

Я б хотіла, як ті пташки, в небо полинать,
Ні кордонів, ні обмежень ніколи не знать.
Недосяжна, я б могла мріяти, співать,
Та боюся, що не сила вічно крилами махать.

Сяду втомлено на землю, аби відпочити,
В тихій зелені лісній погляд утопить,
Квітів аромат чуттєвий знову відчувать,
Вже не можу далі жити і мети не знать.

Ніде вже мені подітись.
Звідусіль женуть.
Певно, стану вільним вітром –
Хай наздоженуть!

Мій забутий герою

(до Артюра Рембо)

Минають швидко роки,
Та твоєї перемоги
І досі стяги майорять,
Душі чуття тривожать.

Ти так горів яскраво!
На жаль, зотлів теж швидко...
Залишилось лиш плакати
І гіркі сльози лить.

Нема на кого злитись –
Не винен втім ніхто.
І лобом марно битись –
Не краще все одно.

Пробач собі і світу,
Забудь все, що було,
Бо не знайдеш ти втіху,
Хоч все було давно.

Что делать, если...

Что делать, если сердце
Не может больше биться?
Что делать коль душе
Уж некуда стремиться?
Что делать, если воздух
Как будто кислота?
Что делать, коль победа
Страшнее поражения?
Что делать, если взгляд
Физическую боль несет?
Что делать, коль мечта,
Как звезды, далека?...

ЗАМОВИТИ ЦЕЙ ТА ІНШІ НОМЕРИ
**ЖУРНАЛУ «ВСЕСВІТНЯ ЛІТЕРАТУРА
В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ»**

можна за телефонами:
(044) 486-8758, (068) 778-7020,
(063) 640-5664, (050) 252-0424